

KIRSAL YERLEŞMELERE İLİŞKİN TASARIM POLİTİKALARI VE ARAÇLAR

Zehra EMİNAĞAOĞLU ve Sonay ÇEVİK*

Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Artvin Orman Fakültesi, Kafkas Üniversitesi, 08000 Artvin, eminagaoglu_zehra@msn.com

*Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 61000 Trabzon

(Geliş/Received: 28.12.2005; Kabul/Accepted: 18.10.2006)

ÖZET

Kırsal yerleşmeler, yöre insanının ihtiyaçlarını karşılayan doğal çevre, arazi formuna uygun, iklim ile uyumlu, kültürel değerleri önemseyen yerleşmelerdir. Tarımsal faaliyetleri, rekreasyon etkinlikleri, sosyal yapısı, doğal çevresi, konutu ve diğer birimleri ile bir bütün olarak, doğal çevre ve tarihi süreç içerisinde mimari kültürümüzün oluşumunda etkilidir. Değişen teknoloji ve ekonomik şartlar ile beraber birbirine benzer ve çarpık kentler oluşmakta; bütün bunlar karşısında yerel kültürünü kaybetmemiş, doğa ile uyum içerisindeki kırsal yerleşmeler gündeme gelmektedir. Ülkemizde kırsal yerleşmelere ilişkin tasarım ve planlama çalışmaları daha çok üst ölçeklerde yapıldığı için özgün yerleşme karakterleri göz ardı edilmektedir. Her bölge için yapılan standart tasarım ve planlama çalışmaları yerleşmelerin özgün yapısına zarar verebileceği gibi turizmin kaynağı olan çekiciliğini de yok edecektir. Bu noktada gündeme gelen köy tasarım rehberleri köyün ve çevresinin bölgesel karakterini tanımlamak, yeni gelişmelerde yöresel karakterin nasıl korunabileceğini ve artırılacağını göstermek açısından önemlidir. Bu çalışmada bu rehberlerin amacı ve içeriğini anlatmakta, bu konuda yurt dışında yapılan örnekler irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal yerleşmeler, politikalar, tasarım rehberleri.

DESIGN POLICIES AND MEANS RELATED TO RURAL SETTLEMENTS

ABSTRACT

Rural settlements are the settlements that meet the requirements of local people considering cultural values important, combining them with nature, being harmonious with land form and local climate. They are important for the creation of architectural culture amalgamating natural environment with the agricultural activities, recreational activities, social forms and houses and their related buildings within historical process. Together with the changing technology and economic conditions, urban areas are becoming more and more similar and chaotic. Consequently, rural dwellings are gaining importance and attracting attention, which is attributable to their authenticity, naturalness, and peacefulness. Original settlement characters and diversity in Turkey are ignored in as much as design and planning Works concerning rural settlements are often conducted at higher scales. The regional design and planning Works may not only harm the original structure of the settlements but also degrade the touristic attractiveness as a major source for tourist development. At this point village design guidelines serve to describe the local characteristic of the village and its surroundings as well as to show how to protect and strengthen the local characteristics. In this study the aim and context of these design guidelines are explained and same samples done in foreign countries are scrutinized.

Keywords: Rural settlements, policies, design guidelines.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Kırsal yerleşmeler; buldukları bölgenin fiziki şartlarını, kültürel yapısını, ait oldukları dönemin yaşam biçimini mekanlarına yansıtan, halk mimarisinin yaygın

görüldüğü çevrelerdir. Günümüzde gittikçe birbirine benzeyen kentlerin tek düze yapılaşmalarına karşılık; fiziksel çevre ve kendilerine özgü yaşam biçimleri ile şekillenen kırsal yerleşmeler Anadolu toplumunun kültürel zenginliği içinde bölgeden bölgeye, hatta aynı

bölgede, köyden köye farklılık göstermektedir. Yerleşmeler buldukları topoğrafik yapı, kültürel ve fiziksel çevre koşulları ile biçimlenmektedir. Genellikle tecrübeye dayalı yapım ve yerleşim ilkeleri doğru sonuçlar getirmekle beraber, yüksek kalitede peyzaj ve mimari ürünler elde edilmektedir. Bu bölgeler günümüzde korunmuş doğal çevreleri ve özgün yapıları ile dikkat çekmekte; insanlar kentlerden uzaklaşmak, dinlenmek, gezmek, görmek için bu bölgeleri tercih etmektedir. Endişe verici nokta ise teknolojik gelişme ile sağlanan olanakların bu yerleşmelerde ortaya çıkarıldığı negatif sonuçlardır. Doğal kaynakların bilinçsiz tüketimi, bölgeye ve kültüre aykırı yapılaşmalar, tarımdaki kirlilik sayılabilecek olumsuz sonuçlardır. Ayrıca kırdaki ikinci konut edinme isteğinin gittikçe yaygınlaşması ile artan konut talebinin yanında; barajlar, santraller ve doğal afetlerle zarar gören, yok olan yerleşmelerin yeniden yapılması bu bölgelerde zaman zaman planlama ve tasarım sorunlarını gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada, kırsal alanlarda fiziksel çevrelere yönelik düzenleme politikalarının geçmişte ve günümüzdeki yasal çerçevesi incelenerek bu konudaki eksikliklere değinilmektedir. Bu bağlamda tasarım politikalarının uygulama araçlarından biri olan tasarım rehberleri ve köy tasarım rehberlerinin gerekliliği, uygulama alanları, içeriği ve yurt dışından konu ile ilgili örnekler seçilerek incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

2. TASARIM POLİTİKALARI VE ARAÇLAR (DESIGN POLICIES AND MEANS)

Varolan yapılaşmış çevrelerde önemli olan, tasarlanmış çevrenin oluşmasında gereken ortak dilin kurulmasıdır. Bu da etkin bir tasarım politikası ile sağlanabilir [1]. Tasarım Politikaları, uygulama veya yatırım programlarının düzenleyici araçlarıdır ve uygulanacak tasarımlara gerekçeleri kapsayan dolaylı tasarım yöntemleridir. Özellikle kentsel tasarım alanında ifade bulan tasarım politikaları, tüm tasarım sürecinin çerçevesini oluşturmakta; stratejileri de kapsayan bu çerçeve, planlama ve tasarımı da içine almaktadır. Tasarım önerileri ve rehberleri ise tasarım politikaları içinde yalnızca genelleştirilmiş amaç ve hedefler değil, aynı zamanda özel uygulama stratejileri olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir [2].

Tasarım politikaları; kentin gelişme sürecinde, yeni yapılaşan bölgelerin, yenileme alanlarının tasarımda izlenecek genel, politik, hukuki ve iktisadi araç- stratejileri kapsamaktadır. Tasarım rehberleri ise, politikalar kapsamındaki genel stratejiler içerisinde yer alan, genelde standartları ve yönlendirici bilgileri içeren politika araçlarıdır [3]. Özellikle son dönemde, tasarım politikaları ve araçları kentsel tasarım çerçevesinde gündeme gelmekte, oysa kasaba, köy, yayla gibi her yerleşme sistemi için tasarım politika ve araçlarından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda ülkemizde, kırsal yerleşmelere dönük bilimsel anlamda, gerçekleştirilebilir nitelikte tasarım

politikaları yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Yasal çerçevede, 1924 tarihli 422 sayılı Köy Kanunu'nda, köyün ortasına meydan yapılması, Bir köy odası, misafirhane yapılması, köy korusunun korunması, evlerin badanalanması, sokakların yapımı gibi köye yönelik bazı düzenleme ilkeleri verilmektedir. Ancak bunlar çok genel ve yetersiz kalmaktadır. 3194 sayılı İmar Yasası fiziksel çevrenin düzenlenmesinde önemli bir araçtır. Ancak kentlerdeki yapılaşmalarda, yasaya rağmen, bazen de yasadaki kurallardan ve açıklıklardan kaynaklanan katı, kimliksiz, tekdüze, sıkıcı, uyumsuz görüntülere rastlamaktayız. Bu görüntülerin kırlarda yaşanmaması için, üretilen politikaların ve uygulama araçlarının dikkatle hazırlanması gerekmektedir.

Tasarım politikalarının geçerlilik kazanması ancak geniş kapsamlı çerçeve yasası ile olanaklıdır. Bu çerçeve yasanın en önemli öğelerinden biri de tasarım rehberleridir. Tasarım rehberleri bir toplumun belki de en ayrıntılı tasarım politikalarının ifade bulabileceği araçlardır [1,2]. Tasarım rehberleri, ortak bir tasarım dili olarak yasaların oluşturulması, geliştirilmesi ve güncelleştirilmesinde kentte ve kırdaki farklı uygulama alanları bulabilmektedir.

2.1. Tasarım Rehberleri (Design Guidelines)

Tasarım rehberleri öncelikli olarak Kentsel Tasarım alanında yer bulmuştur. Kentsel tasarım alanında tasarım rehberleri; kentin ve kent parçalarının kontrolünü yönlendiren, yada kentin bütünü için gerekli tasarım ölçütlerini içeren, yönlendiren, biçimlendiren kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır [4]. Diğer bir deyişle, kentsel büyümenin getirdiği fiziksel mekansal değişimleri disiplin altına almak, yeni tasarımları, kentsel yenileme ve koruma çalışmalarını yönlendirmek amacıyla özellikle kentsel tasarımcı, kent plancısı, belediyeler ve diğer kent yönetim birimlerinin kullanmak durumunda oldukları kavram çerçeveleri içermektedir [5]. Bütün bu ifadeler karşılıklı Quay, tasarım rehberinin amacını, kentsel tasarımda yeni politikalar ortaya koymak değil tasarımda daha yüksek standartları geliştirmek; planlama sisteminde, tasarım için yer alan hükümet politikalarına paralel ve destekleyici nitelikte, teşvik edici ayrıntılar olarak ifade etmektedir [6].

Tasarım rehberlerinin içeriği, farklı formatlarda ve ayrıntı düzeyinde olabilmektedir. yere özgü olma niteliği ile bağlantılı olarak, her yer farklı nitelikler taşıdığından bu farklılaşma kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat bir çok tasarım rehberinin hazırlama süreci birbirine benzemekte, bu süreçte öncelikle ilgili politikalar sunulmakta, bu politikaları yönlendirecek ilkeler ortaya konmakta, mevcut formları ve bu arada yerel kimliği oluşturan öğeler analiz edilmektedir [7]. Bir rehber yapılaşmış çevrenin tüm görünüşüyle ilgilenmekte; binaların, mekanların tasarımı, peyzaj ve ulaşım sistemlerini içeren her ölçekteki planlama ve tasarım objektiflerini kapsamakta; kapsadığı bölgede gelişmeyi yürüten otoriteler, uzmanlar ve bilhassa orada yaşayan toplumu yakından ilgilendirmektedir [6].

Tasarım rehberleri; güvenlik, yaya, iklime göre yönelme, engellilere dönük tasarım gibi belli bir temaya yönelik; kent merkezi, konut alanı, koruma alanı gibi dar veya geniş bir alana yönelik; ağaçlar, parklar, sokaklar, aydınlatma elemanları gibi kentin yalnızca özelliği alanlarına yönelik olabilir [7]. Rehberleri hazırlanan başlıca tasarım alanları şöyle sıralanmaktadır [6]:

Yapılar için tasarım rehberleri : Ölçek, kütle, cephe, malzeme gibi yapılar ile ilgili konuları detaylı bir şekilde kapsar.

Sokak görünümü ve peyzaj tasarım rehberleri: Yollar, dolaşım alanları, kamu alanları gibi konuları kapsar. Peyzaj ile ilgili doğa koruma, bitkilendirme, doğal kaynaklar, arazi biçimi gibi konuları kapsar.

Sektörel tasarım rehberleri: Konut, ticaret, endüstri gibi tekil kullanımlı gelişmeyi konu alır. Bazen komşuluk, bölge ve kent gelişme rehberleri ile birlikte özel kullanımlar için hazırlanabilir.

Komşuluk, bölge ve kent gelişme rehberleri: Bu rehberler konu edilen bölge ile ilgili tüm objeleri kapsayabilir. Bu tip rehberler gelişmeyi yönlendirmede, karışık kullanımda, canlandırma ve kent piyasasına yardımcı olmada önemli roller üstlenirler.

Kırsal bölge tasarım rehberleri: Yerel otorite tarafından tasarım ve planlamaya daha fazla bölgesel ve yerel olarak yaklaşmayı teşvik etmek için hazırlanırlar.

Köy tasarım rehberleri: Bunlar danışma dökümanlarıdır. Genellikle köy halkı tarafından üretilir, gelişmenin köy yerleşimi ile nasıl uyum içinde gerçekleştirileceğini gösterir.

2.2. Köy Tasarım Rehberleri (Village Design Guidelines)

Ülkemizde kırsal yerleşmeler tarım, hayvancılık gibi ekonomi alanlarında üretim merkezi konumunda olmalarının yanında, son dönemlerde bozulmamış doğası ve yöresel karakteri barındıran yapılaşması ile turizm kullanımları ile de gündeme gelmektedir. Kentlerde, kötü bir tecrübe olarak edinilen yapılaşma süreci ile aynı kaderi yaşamamak için kırlardaki yapılaşmaların olumlu yönlerinden yararlanmak gerekmektedir. Tasarım rehberleri, yerel yapılaşmanın ölçütlerini veren tasarım politikası aracı olarak Almanya, Amerika, İngiltere gibi bir çok Avrupa ülkesinde kullanılmaktadır [10-15].

Kırsal yerleşmelere yönelik tasarım rehberlerde amaç, yöresel farklılığı olan yerleşmelerdeki gelişme için mevcut yapıya uyum gösterebilmek için etrafında gelişmektedir. İngiltere’de köylerdeki yöresel farklılığın yaygın tahribinin aksine, “yer” ve değerinin karakterini tanımlamak için, planlama uzmanları ile yöre halkı teşvik edilerek kır komisyonları tarafından gelişmeye uygun olabilecek tasarımlar, köy tasarım raporları hazırlanmakta; bu konunun sınanması için pilot köyler seçilmektedir. Plan ne kadar yaratıcı, ne kadar becerikli, ne kadar doğru zamanda ve ne kadar anlaşılır olursa olsun bu raporlarda temel prensip bölge halkı ile iletişim kurarak, halkın yaşamlarını sürdürebilecekleri “kişisel mekanlar” oluşturmaktır [8]. Bu rehberler,

farklı ülkelerdeki planlama sistemlerinde, bölgesel bir ürün olarak, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara, bölgenin fiziksel karakterine uyumlu gelişmeyi teşvik etmektedir. Politikalar hem yapılaşmış hem yapılaşmamış çevrelerin karakterine uygun görüşlere temel olmakta, hem de bölgenin belirgin karakterine yanıt verebilmektedir.

Kırsal bölgelerdeki önemli konu, yöresel farklılıkların ortaya çıkardığı yerleşme karakterini ifade edebilmektir. Köy tasarım raporlarında kır çevresi ve karakterini tanımlamak için bazı kriterler kullanılmaktadır: Bu kriterler, yöresel karakterde temel alınan tasarım prensiplerini belirlemede yardımcı olan peyzaj konumu, yerleşmenin fiziksel biçimi, yapılar ve doğal malzeme, alanlar ve sınırlar, silüet bakışlar şeklinde sıralanabilir. Yerleşme karakteri, yerel farklılık, değişim, yapılar ve çevreyle uyum, yerin anlamı rehberde yer alması gereken önemli kriterlerdir [9]. Bölgenin fiziki karakter ifadesinden, özellikle detaylandırılmış nitelikleri olan yapılar anlaşılmalıdır. Bir köy tasarım raporunun kapsamına göre, yol gösterme ve tarif konusu olan fiziksel karakterin görünüşü şöyle olabilir: Pencere, çatılar gibi yapının detaylandırılmış özellikleri, yapı malzemeleri, yapının ölçek ve oranı, yerleşme modelleri, sokak ve açık alanlar, ağaçlar ve bitki örtüsü, kırsal bölge çevresi ve peyzaj konumu, arsa sınırları, anayol ilişkileri, sokak mobilya ve işaretleri, tabiat şeklinde sıralanabilir [8]. Çoğunlukla rehber çalışmalarında doğal çevrenin niteliklerinden çok, yerleşmelerin yapısal bünyesinde yoğunlaşmaktadır. İklim, arazi yapısı, jeoloji, su kaynakları, bitki örtüsü gibi doğal çevre elemanları da kır için önemli kalitelere sahiptir. Fakat bu kalitelere her tasarım rehberinde rastlanılmaktadır. Köy tasarım rehberlerinin içeriği genellikle belli bir format içinde sunulmakta, bu format yerin özelliğine göre ayrıntı düzeyinde farklılaşmaktadır.

Yurtdışı örneklerde köy tasarım rehberleri daha çok, köyün peyzaj içerisindeki önemini anlatmakta; az sayıda göç, sağlık, spor, eğitim, konut sahipliği gibi sosyal olanakları, ekonomik koşulları da içine alan rehberler üretilmektedir. Bu araştırmada da görüldüğü gibi, gelişmiş ülkelerde, gelişmeyi etkileyen ve yerel otoriteler tarafından kullanılan en yaygın mekanizmalar arasında köy tasarım rehberleri yer almaktadır. Bu rehberler daha çok planlama aracı olarak kullanılmakta, bunun yanında zaman içinde yasal statü kazananlar da bulunmaktadır. En önemli ortak özellikleri ise hepsinin yöresel karakterin devamını sağlamak ve peyzaj kalitesinin korumak yönünde politikalar benimsemesidir. Yukarıdaki tablolarda bazı yurtdışı örneklerde, köy tasarım rehberlerinin içeriği ve işleyişi görülmektedir (Tablo 1) [10-15].

3. TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANLARIN DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN POLİTİKALAR (POLICIES RELATED DESIGN OF PHYSICAL FABRIC OF RURAL AREAS IN TÜRKİYE)

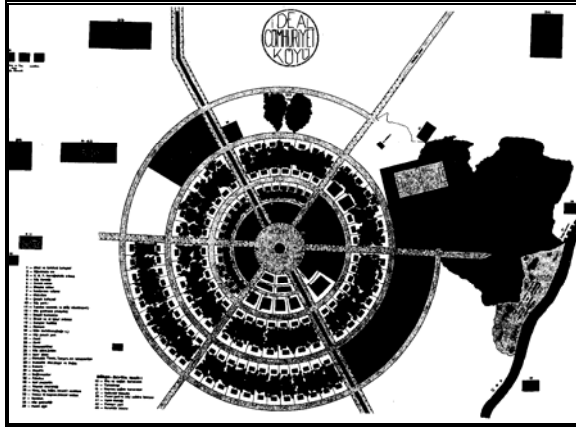
Ülkemizde kırsal alanlara ilişkin yerleşme sistemlerini belirleyen en yaygın plan türü, 1/25000 ölçekli memleket haritaları ile orman ve köy hizmetleri teşkilatla-

Tablo 1. Yurtdışında Köy Tasarım Rehberi Örnekleri (Village Design Guidelines Samples in Foreign Countries)

KÖY TASARIM REHBERLERİ	BÖLGE – ÜLKE	AMAÇ	POLİTİKALAR	İÇERİK	YASAL ÇERÇEVE	HAZIRLAYAN GRUP
BELBROOK	Ohio - U.S	Köyün gelişiminde mimarinin tarihi karakterini ve yapılaşma geleceğini korumak.	- Bir yapının bir bölümü veya tümünü yıkılması - Dış cephenin yeniden yapılması -Yeni yapılaşma - İşaretler	Giriş Eski köy bölgesi Köye genel bakış Uygunsuz konum - Yok etme - Değişiklik - Yeni yapılaşma	İmar Yasası'nın 14.maddesinde yer alır. Gelişmelere göre güncelleştirilir. (Bellbrook Zoning Code Article:14) (Planlama Aracı)	Arazi sahipleri, yerleşme sakinleri, mimarlar, ilgili yöre halkı, Köy İnceleme Kurulu
MANHATTAN BEACH						
	California – U.S.	Mevcut sokak görünüşleri korumak ve bölgenin karakterine uygun gelişmeyi sağlamak.	- Küçük köy karakterini korumak. - Yaya yolunu korumak, güçlendirmek ve iyileştirmek. - Sokağın ferahlığını korumak ve teşvik etmek	- Bölge-site tasarımı -Komşuluk gelişimi - Mimari karakter - Yaya yolu - Peyzaj - İşaretler - Ticaret bölgesi - Gelişimin tanımlandığı bölgeler	Şehir Meclisi tarafından, Şehir Gelişim Planı'nda temel faaliyetler olarak kabul edilir. (Planlama Aracı)	Şehir Planlama Komisyonu
MT. SHASTA MOUNTAIN	California – U.S.	Yerel yapıların tarihi geçmişin yansıtan, dağ mimarisine uygun çekici, konforlu, çağdaş, doğa ile uyumlu bir köy oluşturmak	- Köyün silüet karakteri korunmalı. - Görsel açıdan iyi görünümlü çevreye hakim yaya yolu çözümleri teşvik edilmeli. - Yapıların birbiri ile ve doğal çevre ile uyumu korunmalı ve teşvik edilmeli.	- Giriş - Yasal çerçevesi - Peyzaj -Yapılaşma ve kamusal alanlar -Yapılaşma ve peyzaj detayları	Mt. Shasta Şehrinin Mimari İnceleme Yasası olarak kabul edilir. Bölüm: 18.60 (City of Mt. Shasta's Architectural Review Ordinance Chapter: 18.60)	Şehir Planlama Komisyonu
EAST MEON	Hampshire Birleşik Krallık	Köydeki kötü görüntüleri iyileştirmek ve yöresel karakteri sürdürülebilirliğini sağlamak.	Yeşil doku korunmalı Yeni çiftlik yapılaşma etkileri düşünülmeli Meon nehri doğal hali vadi ile korunmalı. Açık ve kapalı alanlar arasındaki dengenin sürekliliğini sağlamak.	- Giriş - Kır çevresi -Yapılaşma - Açık alanlar - Köy yaşamı - Tasarım raporu - Yöntem - Steering grup	Bölge Danışma Kurulu, Bölge Konseyi (EHDC) tarafından planlama aracı olarak benimsenmiş ve yıllık toplantı gündemine alınmıştır.	Planlama Grubu: Başkan Veznedar Sekreter Dört parti başkanı İki vatandaş Tanıtım sorumlusu İki bölge meclisi üyesi
MANCHESTER	İngiltere'nin Kuzeyi	Bölgenin gelişimini ve sürdürülebilirliğini tarihi çevre içinde sağlamak.	- Köyün tarihi yapısını korumak. - Tarihi küçük yerleşme özelliklerini korumak. - Yapılaşmaların tarihi görüntüye zarar vermesini önlemek.	- Giriş - Köy için hedefler - Tasarım kontrol bölgesi - Tarihi merkez bölge - Tarihi koruma bölgesi - Bölgeye genel bakış	Vermant Arazi Kullanım Yönetmeliği altında yer alır (Act.250). Her beş yılda bir güncelleştirilir. Planlama aracı olarak Yönetmelikte yer alır.	Bölge uzmanları
ROLLESTON	Staffordshire Birleşik Krallık	Gelişme sürecinde, bölgenin tarihini, yöresel yaşam ve çevresini ortaya çıkarmak.	Yöresel karaktere uygun, çağdaş çevreler oluşturmaya rehberlik etmek.	Giriş Toplum, Ekonomi, Çevre, Yerleşim, İletişim-gelişmeler, Sokak mobilyaları - işaretler ve Rehberleri Harita Sonuç	East Staffordshire Bölge Meclisi Yerel Planı'nda, ek planlama rehberi (SPG) olarak kabul edilir.	- Kırsal Çevre Komisyonu - Rolleston Bölge Konseyi - Rolleston Methodist Kilisesi - Köy Halkı

rının yol durumuna ilişkin haritalardır. Bazı kırsal alanlar tarihi, arkeolojik alanları, koruma alanlarını, milli parkları kapsamakta bu yerleşmelerde barındırdıkları kaliteye yönelik mekansal düzenlemeler yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde büyük şehirler için yapılan metropoliten planlar ve kırsal alanları da kapsayan çevre düzeni planları yapılmakta fakat bu planlardaki arazi kullanım kararları ağırlıklı olarak kent planlama anlayışı içinde üretilmektedir [16,17].

Kırsal yerleşmelerin fiziksel gelişmesine dönük bir takım yasal çerçeveler bulunmaktadır. Bunların en temel olanı 1924 Tarihli 422 Sayılı Köy Kanunu'nda belirtilen düzenleme ilkeleridir. Kanun, köy muhtarlıklarının zorunlu ve isteğe bağlı görevlerini sıralamakta, herhangi bir plan yapılmasını belirtmemektedir. Genel başlıklar halinde değinilen konular; köy meydanından geçen yol yapmak, köy meydanı açmak, köy odası, konuk odası, mescit, derelerin üstüne köprü yapmak, bazı



Şekil 1. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı [3]

belirtilen mevkilere ağaç dikmek gibi yapı ve bayındırlık işleri ile yakından ilişkili görevler şeklindedir [18]. Uygulaması köylünün isteğine bağlı 14. maddede, evlerdeki odalarla ahırları duvarla birbirinden ayırmak, evi badanalamak, yolları kaldırımlarla döşemek, köyde çamaşırlık, hamam, çarşı-pazar yerleri yapmak gibi ayrıntılandırılmış maddelerle, köyün mekansal boyutu ortaya çıkmaktadır. Kanun'un kabul edildiği dönem şartları dikkate alındığı zaman, yeniden yapılaşan ülkemizde modern köyler oluşturma çabası görülmektedir [18,19], [Şekil 1].

1984 öncesi uygulamada; 6785 sayılı İmar Yasası köylere imar planı yaptırma görevini yüklememekte; sadece belediye ve komşu alanların dışında olmakla beraber, bölge planlaması, endüstriyel gelişme, turizm, yol ağı ve yerleşme düzeni açılarından önem taşıması sebebiyle İmar Yasası'nın Ek 7. ve 8. maddeleri kapsamına alınan kırsal ve kıyısız alanlarda imar yasaının uygulanmasına ilişkin çerçeve ve kurallar belirtilmektedir. Bu yasa ve ilgili yönetmelikleri 1985'de yürürlükten kaldırılmıştır.

1985 sonrasında yürürlüğe giren İmar Yasası'nın 8. Maddesinde, belediye ve mücavir alan dışında kalan yerlerde yapılacak planların valilik veya ilgisince yapılıp yaptırıldığı, valilikçe uygun görüldüğü takdirde onaylanarak yürürlüğe girdiği ifade edilmektedir. Aynı yasada yer alan "Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği" yerleşik alan olarak belirtilen mahalle, köy, mezra gibi kırsal yerleşmeleri de kapsamakta; belirtilen alanlardaki yapılaşmaların fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun gelişmesini amaçlamaktadır [20].

Günümüzde gündeme gelen "İmar ve Şehirleşme Yasa Tasarısı"nda, yukarıda bahsedilen İmar Yasası kapsamındaki yönetmelikle benzer nitelikte bir madde öngörülmektedir. Bu tasarıda, daha önce olmayan "Alt Bölge Planı" tanımı yer almakta; bu tanım kapsamındaki korunacak tabiat ve kültür varlıkları, su havzaları, ormanlar, tarımsal alanlar ve benzeri doğal kaynak ve varlıklar, afete maruz yerleşme ve alanlar ifadesi kırsal yerleşmeleri de kısmen kapsamaktadır [21].

Kırsal yerleşmelere ilişkin fiziksel düzenleme konusu, 2510 sayılı iskan yasasına ek olarak çıkarılan 1306 Sayılı yasa ile köysel alanda ortaya çıkan yerleşim ihtiyacı gelişmelerini karşılayabilmek için "köysel alanda iç iskanın düzenlenmesi ve köy gelişme merkezlerinin kurulması" başlığıyla, ek 2. maddesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yürütmekle yükümlü olduğu yasa, köylerin iskan gelişme sahalarının seçimi, imar planı tanzimi ve ihtiyaçlara arsa verilmesi, konut, tarımsal işletme yapıları ve sosyal hizmetler ihtiyacını kendisinin çözümlemesini desteklemek üzere teknik yardım olarak tip projeler üretme konularını içermektedir [22]. Son dönemlerde, 5286 Sayılı Kanun ile Köy Hizmetleri Müdürlüğü kaldırılmış, söz konusu hizmetler il özel idarelerine, iskan konuları ise Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na devredilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, kırsal yerleşmeler kapsamındaki köylere yönelik bir takım fiziksel düzenleme ilkeleri yasalar çerçevesinde belirlenmiş olmakla beraber, bu çok genel ve yetersiz gözükmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi; kırsal yerleşmelere yönelik uygun planlama ve tasarım politikalarının üretilmesi, ayrıca uygulama için gerekli araç ve stratejilerin seçilmesi ile mümkün olabilecektir.

4. DEĞERLENDİRME (CONCLUSIONS)

- Doğal çevre ve yapılaşma kültürünün, kırsal yerleşmelerin yöresel kimliğinde belirleyici olduğu görülmektedir. Doğal çevreleri ve özgün yerleşme karakterleri bu bölgeleri çekici kılmakta; bu anlamda turizm alanında da değerlendirilmektedir.
- Ülke kalkınmasına dönük yatırım projeleri çoğunlukla doğal kaynakların kullanımına dönük olduğu için kırsal bölgeler bu planlama kararlarından direkt etkilenmektedir. Bölgeye ve kültüre aykırı yapılaşmalar turizm amaçlı kullanımlar ile artmakta, doğal kaynakların bilinçsiz tüketimi, tarımdaki kirlilik kırsal yerleşme karakterine zarar vermektedir.
- Bölgesel ölçekte kırsal yerleşmeler; gerek büyüklük, gerek ekonomik girdileri, gerekse yerel kültürü ile önemli bir yer tutmaktadır. Ülkemizde bu bölgelere ilişkin programların, planlamaların yeterince detaylandırılmadığı ve bir çoğunun da sonuçlandırılmadığı görülmektedir. Oysa, yatırım projeleri öncesinde söz konusu bölgelerde yerleşmelere dönük gerek bölgesel, gerekse yerleşme ve daha küçük ölçeklerde ön çalışmalar yapılıp tasarım politikaları ortaya konulmalıdır. Kırsal yerleşmelere dönük gerçekleştirilen yenileme-canlandırma ve yeni oluşumlara rehber olabilecek politikaların geliştirilmesi ve yasal çerçevelerin belirlenmesi gerekmektedir.
- Ülkemizde kırsal yerleşmeleri kapsayan planlama çalışmalarında, bir takım fiziksel düzenleme ilkeleri yasalar çerçevesinde belirlenmiş olmakla beraber, bu çok genel ve yetersiz kalmaktadır. Kırsal yerleş-

meler bölgesel ölçek içerisinde değerlendirilerek; yapılaşmayı yönlendirecek tasarım politikaları kapsamında, genel standartları ve yönlendirici bilgileri içeren “Tasarım rehberleri” hazırlanmalıdır.

- Kırsal yerleşmeler, günümüzde bir çok bölgede hala yerelliğini koruyabilmiş yerleşmeler olarak; biçim zenginliği, bölgesel malzeme ve yöresel koşullara uygun rasyonel çözümlü örnekler içermektedir. Köy tasarım rehberleri, bu örneklerin korunması, gelecek nesillere aktarılması kısacası kültürün devamlılığı açısından da önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Konuk G., Zamanın ve Mekanın Bir Sentezi olarak Kentsel Tasarım, **I. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu**, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 66-81, 1991.
 2. Koç, H., **Yaşanabilir Çevreler Arayışında Tasarım Politikalarının Yeri, Kentsel Tasarım Kentsel Çevreye Çok Disiplinli Bir Yaklaşım Aracı**, Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, 63-70, 2000.
 3. Trieb, M., Grammel, U., Schmidt, A., **Stadgestaltungspolitik Aufgaben, Instrumente, Strategien**, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1979.
 4. Yüksel, G., **Kentsel Tasarımda Boyutlandırma Ölçütleri ve Ülkemiz için Geniş Kapsamlı Bir Model Önerisi**, Doktora Tezi, İDGSA Mimarlık Fakültesi, 1979.
 5. Karaman, A., Kentsel Tasarımda Çevresel Bütünlük ve Süreklilik, **I. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu**, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 63-70, 1991.
 6. Quay. H., **Urban Design in Planning System: Towards Better Practice**. www.rudi.net, E.T; 19 Şubat 2003.
 7. Koç, H., Kentsel Tasarım Rehberleri- Olanaklar/Sınırlamalar, **I. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi**, Mimar Sinan Üniversitesi, 1999.
 8. Owen, S., “The Role of Village Design Statements In Fostering A Locally Responsive Approach to Village Planning in the UK”, **Journal of Urban Design**, Sayı:3, No:3, 359-380, 1999.
 9. Turner, P., Village Design Statement, www.rudi.net.tr E.T: 17 Şubat 2003.
 10. Manhattan Beach Design Guidelines, www.ci.manhattan-beachca.us/commdev/sections, E.T: 20 Şubat 2004.
 11. Guidelines For The Old Village Bellbrook, Ohio, www.cityobellbrook.org, E.T: 20 Şubat 2004.
 12. Mt. Shasta's Architectural Design Guidelines, www.angelfire.com/mt/shastatomorrow/5MSthe.html, E.T: 22 Şubat 2004.
 13. East Meon Village Design Guidelines, www.rudi.net/whatson/desguides/vds/eastmeon, E.T: 23 Şubat 2004.
 14. Village of Manchester, www.villageofmanchester.com/sign10-3.html, E.T: 26 Şubat 2004.
 15. Rolleston On Dove Village Design Statement, www.rolleston-on-dove1.freereserve.co.uk/vds/statement.htm, E.T: 26 Şubat 2004.
 16. Altaban, Ö., Kentsel Gelişmenin Kırsal Alandaki Etkileri Üzerine Görüşler, Türkiye **8. Dünya Şehircilik Günü**-Adana, 73-80, 1984.
 17. Eminağaoğlu Z., **Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler**, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, Trabzon.
 18. Köy İdaresi İle İlgili Mevzuat, **T.C. Başkanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı**, Yayın No:3, 1991.
 19. Çetin, T., **Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, 75 Yılda Köylerden Şehirlere**, Tarih Vakfı Yayınları, Numune Matbaası, 1999.
 20. İmar Yasası, **Türk Belediyecilik Derneği Yayınları**, İlk-san Matbaası, 1986.
 21. İmar ve Şehircilik Yasa Tasarısı, www.spo.org.tr, E.T: 14 Mart 2004.
 22. Doğanay, F., Türkiye’de Kırsal Yerleşim ve Geliştirilen Politikalar, Kırsal Alanda Sürdürülebilirlik ve Gelişme Politikaları, **4. Kırsal Alan Geliştirme Seminerleri**, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2002.
- * Bu çalışma Y. Mimar Zehra Eminağaoğlu’nun “Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekan Organizasyonu İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler” isimli doktora tezinden derlenmiştir.